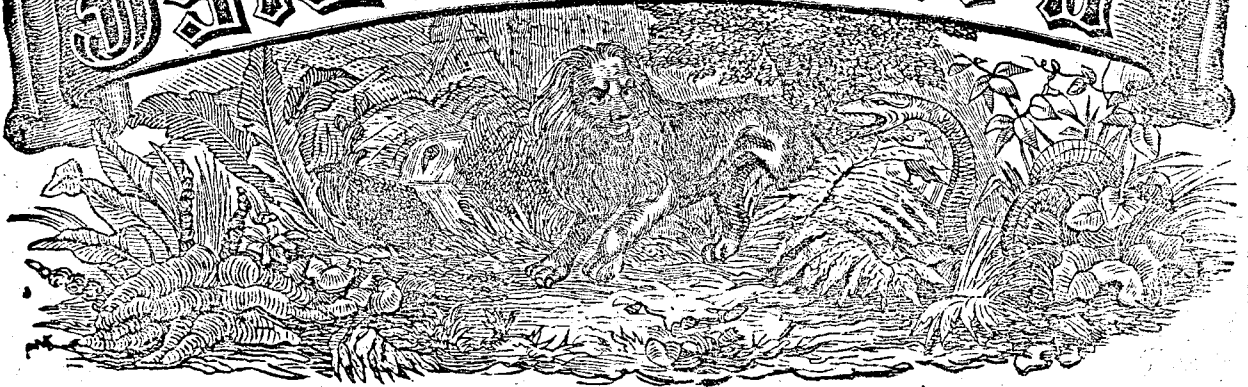

Zeitschrift für Naturwissenschaft

JURNAL

ПЕНТРЪ РЕСПІНДИРЕА ШТИНЦЕЛОРЪ НАТЪРАЛЕ ШИ ЕСАКТЕ. ÎN TOATE KLASELE

Pediçeată

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 41.

(Anul al treilea)

București

8 Noiembrie, 1858.

Копиндереа: Десне Студіи астрономіче — Агаве ми Алое. — Історіа івенгісініторъ.

Studii astronomice.

Despre influința corpurilor cerești, și în special a lui Saturn.

(Știri.)

Newton a zis: tot corpul kade pe pământ. Fiindcă kă pământul kare are masa (kățugime de materie) cea mai mare dintre toate corpurile ce se află pe dînsa, de aceea trage kătre sine toate lăcrurile pământului, fiindcă kă pterea atrakțiunei corpurilor este potrivită kă mesela lor, de aceea o poartă deslănită din pământ kare a dînsu, va kădea jos; dar dăk va fi pământ mai 'nal de kî este, o să kăz poame și alții? — Da, și kă o izdeale mai mare! fiindcă kă în tot minșul din noș o imințe forța atrakțiunei a pământului și kădea jos (aceasta o vedem în toate zilele, kă, kînd kade un corp de o înțugime mai mare, kă aita este izdeala kăderii lui mai mare); dar, adăora Newton, dăk 'mi înkineskă kă în minșul înçenșului kăderei ačestei poame, a emiș un vînt foarte tare kare sflă drept și pterită nelășind poama să kăz jos; kăm o să se çrmeze akăm? — Newton peszinde: poama se va înçipti nelăçetată imureçisulă pământului nekăzîndă josă nîu o dat; fiind kă prin leçe de ineptatea corpurilor, poama kăz a își nelăçetată în linia dreaptă și

prъsрit snde o datъ a immins'o vintъ.1 (forma чеп-
trifсгалъ); darъ ne d'altъ parte atrakçisnea п-
mîntъ.1 in totъ minçtъ.1 va лсkra din noъ asç-
pra еї imuirind'o жосъ, anoi din aчeste amîn-
doz forçe iminigъtoare meprîndъ in doz direk-
çisni, mi fъkindъ intrъ sine sнъ sнrîđ, va emi o
mîșkape pessitantъ kape va мерче intr'o *linie*
къръ (strîmъ), potrivit kъ prinçisриле маї sсs
esnъse. — Daka ne imînçimъ in локъ.1 poamei,
лсna noastръ, o sъ авемъ esn.ikakçisnea de че
лсna se invîrteunte neinçetaiđ in linie къръ
(черкъ sađ е.1nsъ) imupеiçр.1 pмîntъ.1; a-
noi totъ prin aчестъ prinçinđ se invîrteunte п-
mîntъ.1 mi toate че.1-а-ate планете imupеiçр.
p.1 saore.1 inт'о linie къръ, fiindъ kъ totъ
d'asna *корп.1 ч.1 маре* (каре аро о масъ
маї маре) este *чентр.1 мîșкарî корп.1оръ*
маї ми де кîт дîns.1; anoi soare.1 каре аре
o sъpafayъ de 12 ми де опî маї маре де кîт
sъpafayа пмîntъ.1, ми sнъ во.1сmъ (гросимеа)
de 1 1/3 milioane de опî маї маре де кîт во-
лсm.1 пмîntескъ (sađ de 500 de опî маї маре
de кîт во.1смело ts.1лоръ planet.1лоръ mi sa-
te.1л.1лоръ imupеkъ), de aчeаa тpeвe neгpемîтъ
ка aчестъ ppozавъ корп.1 sъ fie sнъ nentъ чен-
тра.1 de atrakçisne mi de mîșkape чентр.1 п-
mîntъ.1 nostр, пpeкmъ mi чентр.1 че.1-а-ate
планете mi satellite каре sintъ korpise in sis-
tema noastръ solаръ.

Дснъ че Neston a а.1atъ m.1р.1меа пstepî
атpактивe a deosebite.1лоръ корп.1рî чепемтî kамъ
o esepçeasъ sн.1.1 asçpra ч.1л.1-а-ал.1, аsн.1 а
fostъ чентр.1 dîns.1.1 ж.1лоръ ка sъ rъseasъ рpeç-
tatea soare.1, a пмîntъ.1, a лсн.1 ми a ts.1-
лоръ корп.1л.1лоръ чепемтî, пpeкm sъ mi а.1e къ
че rpestate тpeвe sъ каzъ asçpra deosebite.1лоръ
sъpafeye а.1e aчестлоръ корп.1рî чепемтî, опî че ма-
tepio каре se а.1ъ ne dîns.1e.

Bedeuт че este m.1р.1меа mтiиnce! Ea ne
apatъ sнитeаa natрeî; ea ne апатъ kъ tot а-
чeастъ пstepe каре face ка niatra sъ каzъ жосъ.
face ка под.1.1 sъ sм.1e in кpмеziш.1.1 а.1eî,
ка лîмба (pend.1а) чeасopник.1.1 sъ se мîмче
totъ мeрeđ, mi ка пмîntъ.1 sъ se invîrteasъ
prodъkindъ noante mi zîoъ. iapъ mi pima-
варъ!

He kindъ Neston s'a ад.1ч.1тъ in aчeste мe-
ditaçisni pofunde mi sв.1.1e de a es.1.1ka мe-

kanismъ.1.1 sн.1вepс.1.1.1 (in sвpач.1.1.1 sъđ пçmitъ
filosofia лсmеi); totъ in aчестъ timнъ, Ençitера
a pimisъ o esnediçisne de кор.1.1 к.1ре пол.1.1
nopç.1.1.1 ка sъ м.1sре din noъ (prin o metoдъ
маї sн.1) grade.1e пmîntъ.1.1, prin sр.1ape mi
m.1р.1меа totъ.1.1 пmîntъ.

Dаръ Neston, prin калк.1e.1e л.1.1 теоретиче
mi dснъ л.1e.1e атpакçisнеi deskoperitъ de dîн-
с.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1 маї 'nainte masa пmîntъ.1.1, а-
dikъ kîт de мape тpeвe sъ fie пmîntъ.1.1 нос-
тр; de aчeаa a fostъ Neston in чеa маї мape
neastim.1рape in totъ timн.1.1.1 ne kindъ se ф-
к.1.1e пçmita esnediçisne, mi 'mi a zis: „Dакъ
калк.1e.1e ме.1e sintъ а.1e.1рate, дакъ л.1e.1e
атpакçisнеi este in а.1e.1ръ o л.1e.1e sн.1вepсаръ а
лсmеi, тpeвe ка pessatatъ.1.1 aчestei esnediçisni
sъ fie потpивîтъ kъ pessatatъ.1.1 калк.1e.1.1лоръ ме.1e
in aчeаa че пpиве.1te desupe m.1р.1меа пmîн-
т.1.1.1. — Intr'o sр.1moasъ zi de pр.1м.1варъ, kindъ
Neston ме.1eа in кабинeт.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1
mi ад.1че o foae п.1.1.1къ (gazeta) kон.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.
pessatatъ.1.1 м.1sр.1рî.1.1.1 пmîntъ.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.1.
esnediçisneа ен.1.1e.1zъ. Neston ia foaeа in мîн.1,
o çitente, mi iatъ мîн.1.1e л.1.1 къ inçenđ a тpe-
m.1рa; din о.1.
s.1.
skimbatъ de o simçipe нес.1sъ de sçp.1.1.1zъ mi
de sç.1.
Neston çitindъ foaeа, a v.1z.1tъ kъ
pessatatъ.1.1 esnediçisнеi este потpивîтъ kъ pessat-
tatъ.1.1 калк.1e.1.1лоръ so.1e; a к.1.1osk.1.1.1 kъ л.1e.1eа
атpакçisнеi este o л.1e.1e а.1e.1рatъ че до.1.1.1e.1e
in totъ sн.1вepс.1.
mi a до.1.1.1tъ in toate секо-
л.1e.1e ф.1ръ de a fi к.1.1osk.1.1.1 de nimеа, п.1.1.1
de Demnezeđ. anoi ак.1.1.1 mi de Neston. In а-
честъ мîн.1.1.1 Neston n'a fostъ omъ, çi a fostъ o
fiин.1.

De а.1.
mi observaçisne.1e astronOMICe аđ fostъ in-
toapso supе а.1e.1e.1e л.1e.1e. Oamenii çei маї п.1e-
ni.1.1.1, matematiçii çei маї ад.1.
dînsа, mi din zi in zi л.1e.1eа атpакçisнеi s'a а-
де.1e.1.1tъ маї м.1.
sнъ rpadъ foapte inaintatъ, in кîтъ kъ, in timн.1.
p.1e noastре sнъ astronomъ, а п.1.1.1e *Jecepiçpъ*
a пpe.1.1z.1tъ deskoperipeа sн.1eî планете пçо.1, п.
maї prin калк.1e.1e astronomиче bazate аsçpra
л.1e.1eî атpакçisнеi. S'a mi do.1e.1.1tъ kъ kîapъ
ste.1e.1e fixe каре п.1.1 де.1.
s.1.
стръ solаръ, sintъ sн.1sse л.1e.1eî атpакçisнеi

deskonepitъ de Newton. Darъ în toate ачесте черчетъри а ръмасъ знѣ пѣнтѣ знде итиида оме-неаскъ а гъситѣ финеле:ei; în мизлокълѣ тѣтлорѣ ачесторѣ маъи десконепити, а ръмасъ знѣ пѣнтѣ nedeskonepitъ; адикъ пѣтереа прититивъ имнингъ-тоаре че а импнссѣ ла инченпълѣ креационеи лъ-меи, toate корпъриле черешти înlinie dreaptă (tanpeциале) ка съ нъ казъ асъпра соарелѣ. Ачестъ пѣтере нъ poate fi alta de китѣ А-толѣ-пѣтерничеа divinъ! Iatъ знѣ нѣоѣ аргъментѣ къ спекълационеле челе маи адичи але итиида, а-дъкѣ ла крединга Дѣмнезееаскъ, fiindъ къ не а-ратъ марцинеа оризонтолѣ ителиенцеи оме-нешти, знде се съвирешите итиида, ши знде ин-чепе крединга! — Într'adeвѣрѣ крединга зееаскъ есте ши ea ка знѣ соаре централѣ în лъмеа i-дееалъ а омълѣ; тѣкарѣ китѣ де мълѣ се де-пъртеазъ суипитѣлѣ лѣи де динса, totъ ла атинде, totъ кътре sine ла траце, ши ла динса се реваръ съ свѣршитѣлѣ адевѣрълѣи прекъмѣ ши д'аколо есе иворълѣ феричеи noastre!

Darъ нъ нѣмаи соареле инфлеазъ къ пѣте-rea са атрактивъ асъпра пѣминтѣлѣи, чи ши пѣ-минтѣлѣ инфлеазъ асъпра соарелѣи, прекъмѣ ши лъна инфлеазъ асъпра пѣминтѣлѣи; în fine, toate корпъриле черешти инфлеазъ къ атракционеле лорѣ знълѣ асъпра алъиа; инсъ totъ д'азна инфленца корпълѣи челѣ mare асъпра челѣи микѣ, есте атитѣ де пѣтерникъ, къ не лингъ динса нъ се симте ин-фленца контрарѣ (прекъмѣ нъ vedemъ зюа лъ-мина стелелорѣ, fiindъ stinse de лъмина соарелѣи, care есте мълѣ маи таре). Нѣмаи ла апа о-чепанълѣи vedemъ инфленца лънеи prin ridikarea регълатъ а аелорѣ, къноскакъ съитѣ нѣмипе де *mareea* (flux ши reflux) де care vomъ ворби ла алѣ локѣ.

Aша darъ амѣ възитѣ къ соареле. пѣмин-тѣлѣ, планетеле ши satelitele ситѣ сънсе ла лецеа атракционеи саъ а *gravitației*. Ачестъ ле-це сингърѣ есте о пѣтерникъ лерътърѣ între кор-пъриле firmamentълѣи ка съ нъ се писинеаскъ în голѣичнеа зниверълѣи. — Darъ есте знѣ алѣ felъ де стеле în черѣ care ситѣ аtitа де къри-оасе prin formелеле лорѣ estraordinaire, ши ал кърора змълетѣ есте аtitѣ де deosebitѣ де зм-влетѣлѣ регълатѣ алѣ челор-л-алте стеле, în китѣ меритеазъ а fi tratate аичи маи не ларгѣ; ачесте стеле ситѣ *cometele*.

Cometele (стеле къ коадъ) ситѣ нимте сте-ле în черѣ care се аратъ къ знѣ капѣ лъminosъ inkonциспатѣ ши де нимте перѣ лъминоши пре-къмѣ ши де о пѣвълѣ (нѣорѣ лъminosъ), авиндѣ ши ка о коадъ лъчитоаре care есте де мълте опѣ foapte лънгъ. — Astronomii итиѣ акъмѣ къ ситѣ мѣи де мѣи де комете care трекъ п'инаинтеа о-килорѣ noutrii фъръ де а fi възите де ноѣ, din касса микшоримѣи лорѣ. Darъ ачеле не care ле vedemъ, аѣ диферите колоарѣ. Днеле ситѣ алѣе ка лъна лъминоасъ; алтеле ситѣ рошии ка фокълѣ, прекъмѣ а fostѣ комета че с'а арътатѣ în аниѣ 876, 906, 1113, ши 1618 дънъ Хр. Чеа din зртъ кометъ а fostѣ възитѣ în Дermania (пре-къмѣ повестеште Кеплерѣ) къ о фадъ ка а аъ-рълѣи tonиѣ, не киндѣ în Konstantinopolъ с'а аръ-рѣтатѣ рошиѣ ка синцеле. — Капълѣ кометелорѣ poate fi аша де mare ла vedere ка ши соареле саъ лъна; спре есемпълъ, în аналѣ 146 înainte de Хр. ши 59 дънъ Хр. (în timpulъ лѣи *Neron*) прекъмѣ ши în аниѣ 1006 ши 1062 дънъ Хр. — Коада кометеи с'аратъ де мълте опѣ foapte mare, darъ нъ есте възитѣ pretstindenea де о мъриме екълъ; спре есемпълъ, комета де ла 1769, с'а арътатѣ ла *London* къ о коадъ mare де 45°; ла *Paris* а авѣтѣ коада 58°; ла инсъла *Berbon* а авѣтѣ 60°, darъ în инсъла *Tenerifa* коада с'а въ-зитѣ де о мъриме де 75°. Комета де ла аналѣ 1618 ши 1680 с'а арътатѣ къ о коадъ аtitа де лънгъ, în китѣ с'а интинсѣ пинъ ла жъмътатао че-рълѣи възитѣ! — Днеле din комете аѣ ши доъ коаде (прекъмѣ ачееа din аналѣ 1824) darъ ситѣ ши алте комете, инсъ де знѣ нѣмтърѣ пѣ-цинѣ care п'аѣ коадъ (în аналѣ 1665 ши 1668 с'аѣ арътатѣ асемenea комете фъръ коадъ). — Коада кометеи, с'аратъ totъ д'азна не партеа черълѣи знде нъ есте соаре; де ачееа о кометъ care есте възитѣ де ноѣ димнеада, аре коада са спре аналѣ, ши ни се паре ка киндѣ комета алеаргъ дънъ коада са; darъ о кометъ че о vedemъ сеара, аре коада са спре ръзъритѣ ши а-тънчееа ни се паре къ комета фъръ де коада са. — Днеле din комете аѣ коада лорѣ *interpretat* ши пѣвнитѣ къ капълѣ лорѣ; аша а fostѣ коме-теле де ла аниѣ 1744, 1811, 1819 ши 1824.

Cometele skimъ în лъцине зиле forma лорѣ; апоѣ ачеле динтр'инселе care аѣ о карьеръ де ссте де ани, негрешитѣ къ, къ timpulъ се skim-

бу инт'раитѣ, в кѣх се факѣ некъносѣте. — Комета де ла 1682 а фотѣ де о деосенитѣ мѣрѣ, дѣрѣ н'а авѣтѣ коадѣ. Астронѣмѣлѣ Алей (Halley) а авѣтѣ порочѣре д'а дескѣнепит нентрѣ Интиамѣ датѣ карѣера ачестѣ кометѣ ми а презѣсѣ сосѣре еѣ дѣн ноѣ дѣлѣ 75 1/2 де ани, адѣкѣ а холѣрѣтѣ кѣ трѣбѣ се ѣе вѣзѣтѣ ѣарѣшѣ не пѣмѣнтѣ в аниѣ 1759 ми 1836; ама с'а ми хрѣматѣ. Кометѣ с'а интѣрѣ в ачестѣ доѣ перѣоде, дѣрѣ кѣ тотѣл скѣмѣватѣ в фѣлѣ.

Ачѣастѣ кометѣ а лѣи Алей не а дескѣсѣ о лѣмѣнтѣ нѣоѣ асѣнѣра кометѣлѣрѣ, ѣѣндѣ кѣ маѣ 'наѣнте астрѣномѣлѣ 'шѣ аѣ инкѣнѣсѣтѣ кѣ кометѣле не сѣнтѣ корѣнѣрѣ солѣде ѣѣ сѣнтѣ нѣѣнте метѣорѣе ѣе се насѣкѣ в атѣмосѣфѣра ноастрѣ. Аноѣ токѣмѣлѣ дѣне дескѣнепѣрѣлѣ лѣи Алей с'а арѣтатѣ кѣ кометѣле сѣнтѣ ка нѣѣнте сатѣлѣѣѣ аѣ соарѣлѣѣ, ѣѣкѣндѣ имѣреѣѣсрѣлѣ лѣи нѣѣнте карѣере авѣндѣ ѣеле маѣ фантастѣче фѣрѣсрѣ, мѣрѣмѣлѣ ми ѣорѣме. Ама сѣвѣрѣшѣск ѣнѣле дѣн кометѣ карѣера лѣр в нѣѣѣне лѣнѣ. недѣнѣрѣтѣндѣ-се мѣлѣтѣ де ла соарѣ: сѣнѣрѣ есѣмѣнѣлѣ: кометѣ лѣи *Enke* (вѣзѣтѣ в аниѣ 1819 ми 1822) арѣ о мѣкѣ карѣерѣ ѣе о сѣвѣрѣшѣмѣнтѣ в 1207 зѣле; мѣлѣте дѣн ачестѣ нѣѣчѣ кометѣ не лѣ ведѣмѣ кѣ окѣѣ гоѣ, ѣѣндѣ кѣ нѣ лѣ инѣнѣкѣтѣ лѣмѣна, соарѣлѣѣ; алѣлѣе. дѣн конѣтра, аѣ о карѣерѣ ка пѣмѣнтѣлѣ, адѣкѣ ѣѣкѣндѣ о еѣнѣстѣ, дѣрѣ в афѣлѣѣ (нѣнѣктѣлѣ ѣел маѣ дѣнѣрѣтѣ) се дѣнѣрѣтез де ла соарѣ нѣнѣмѣрѣабѣле мѣлѣоанѣ де мѣлѣ, сѣвѣрѣшѣндѣ ачѣастѣ карѣерѣ а лѣрѣ еѣнтѣкѣ в маѣ мѣлѣе сѣте де ани. — О асѣмѣнѣа кометѣ естѣ ачѣеа ѣе а дескѣнепѣт'о *Nestor*, карѣ сѣвѣрѣшѣмѣнтѣ карѣера са имѣреѣѣсрѣлѣ соарѣлѣѣ в 575 де ани. — Дѣне калѣкѣлѣе лѣи *Nestor*, с'а арѣтатѣ ачѣастѣ кометѣ не пѣмѣнтѣ ла нѣоѣнѣлѣ лѣи *Noe*, ла вѣлѣлѣа де ла *Troia*, ла дѣрѣмѣарѣеа орашѣлѣлѣ антѣкѣ *Ninive* ми ла моарѣеа лѣи *Isis Chesap*; де ачѣеа, Рѣманѣѣ аѣ консакрѣатѣ нентрѣ дѣнса ѣнѣ кѣлѣтѣ idolatѣрѣкѣ нѣмѣнд'о *steava isitians*. Пѣ ѣрѣтѣ ѣарѣ с'а арѣтатѣ ачѣастѣ кометѣ в тѣмѣнѣлѣ имѣерѣатѣрѣлѣ *Istinians*, шѣ не ѣрѣтѣ дѣн ноѣ ла вѣчѣнѣстѣлѣ крѣѣѣадѣлѣрѣѣ; ла анѣлѣ 2255 (адѣкѣ апроанѣ нестѣ 400 ани) ѣарѣшѣлѣ ва ѣѣ вѣзѣтѣ де нѣре пѣмѣнтѣлѣ нѣострѣ ачѣастѣ кометѣ. Іатѣ ѣнѣлѣ мѣртѣорѣѣ нѣмѣрѣитѣорѣѣ ѣе а асѣстатѣ ла епоѣчѣле ѣеле маѣ вѣсѣмнѣте шѣ ѣеле маѣ грѣоѣзѣве алѣ истѣорѣѣѣ ѣнѣверѣсалѣ! — Ачѣестѣ кометѣ ѣѣндѣ в перѣелѣѣ (нѣнѣктѣлѣ ѣел маѣ д'анѣроанѣ де соарѣ)

este denaparte de la sѣrѣfaga соарѣлѣѣ нѣмѣлѣ кѣ 28600 мѣлѣ, адѣкѣ нѣчѣ де 5 орѣ маѣ денaparte де кѣлѣ лѣна де ла пѣмѣнтѣ; атѣнѣчѣ арѣ о мѣшкарѣе де 18 орѣ маѣ ѣсте де кѣлѣ мѣшкарѣеа пѣмѣнтѣлѣлѣ; дѣрѣ кѣндѣ кометѣ се алѣлѣ в афѣлѣѣ, арѣ о дѣнѣрѣтѣре де ла соарѣе де 138 орѣ маѣ мѣре де кѣлѣ а пѣмѣнтѣлѣлѣ де ла соарѣ, шѣ ѣмѣлѣтѣлѣ еѣ естѣ атѣнѣчѣ де 3000 де орѣ маѣ вѣчѣлѣтѣ де кѣлѣ алѣ пѣмѣнтѣлѣлѣ.

О кометѣ маѣ вѣтѣпѣсѣнтѣ естѣ ачѣеа ѣе с'а арѣтатѣ в анѣлѣ 1811. — Еа естѣ (дѣне калѣкѣлѣе вѣслѣтѣлѣлѣ астрѣномѣлѣ *Beseis*) в Перѣелѣлѣ денaparte де ла соарѣе токѣмѣлѣ ка пѣмѣнтѣлѣлѣ (20 мѣлѣоанѣ мѣлѣ), дѣрѣ в афѣлѣѣ се дѣнѣрѣтезѣ де ла соарѣе нѣнѣ ла 9000 мѣлѣоанѣ мѣлѣ (адѣкѣ 450 де орѣ маѣ мѣлѣтѣ де кѣлѣ пѣмѣнтѣлѣлѣ), сѣвѣрѣшѣндѣ карѣера са имѣреѣѣсрѣлѣ соарѣлѣѣ в *trei mii de ani*. — Ачѣастѣ кометѣ не маѣ вѣзѣсе пѣмѣнтѣлѣлѣ (нѣнѣ ла анѣлѣ 1811) дѣн тѣмѣнѣрѣлѣ лѣи *Moise* ми *Sesostpis*, аноѣ втѣорѣкѣндѣ-се ла ноѣ, н'а гѣсѣтѣ дѣн лѣкѣрѣсрѣлѣе оменѣшѣлѣ ѣе а лѣсатѣ атѣнѣчѣ не пѣмѣнтѣ, де кѣлѣ нѣмѣлѣ *Hiramidele din Egipt*, ачѣестѣ колѣosalѣ сѣвѣнѣре рѣмѣсе дѣн ѣеа маѣ антѣкѣ ѣѣвѣлѣсѣѣѣsѣsѣne. — Инкѣнѣсѣнтѣ'ѣлѣ, лѣкѣтѣорѣлѣ, в ѣе стѣре а лѣсатѣ ачѣестѣ кометѣ не ѣнѣнѣлѣ оменѣскѣ вѣнѣнте кѣ 3100 де ани, ми в ѣе стѣре 'а а гѣсѣтѣ в анѣлѣ 1811! Дѣрѣ в ѣе стѣре де нѣрѣфѣкѣѣsѣne ѣѣгантѣкѣ сѣлѣ де дѣрѣpadѣsѣneа неанѣнтѣатѣ ва гѣс ачѣастѣ кометѣ не ѣнѣнѣлѣ оменѣскѣ ла анѣлѣ 1811 кѣндѣ се ва вѣтѣорѣчѣ ѣарѣшѣлѣ ла ноѣ? — Астѣ естѣ о кѣстѣsѣne прѣвѣдѣнѣѣлѣлѣ! Дѣрѣ дѣстѣлѣлѣ vedѣмѣ кѣ крѣатѣорѣлѣ оамѣнѣлѣрѣѣ, не трѣмѣте дѣне лѣнѣѣле перѣоде де мѣлѣте сѣкѣле, нѣѣнте мѣртѣорѣѣ ѣерѣшѣлѣ, а не нѣзѣта; ка кѣндѣ аѣ рѣанѣoptѣѣ де прѣгрѣсѣле ѣе амѣ ѣѣкѣтѣ в ачѣестѣ епоѣчѣ лѣнѣѣ!

Дѣрѣкѣѣsѣneа ѣмѣлѣтѣлѣлѣ кометѣлѣрѣѣ в карѣерѣлѣ лѣрѣ имѣреѣѣсрѣлѣ соарѣлѣѣ, естѣ ѣорѣпѣтѣ нѣрѣрѣлѣатѣ. Дѣнѣле мѣрѣѣ де ла анѣсѣлѣ сѣнѣрѣ рѣсѣрѣтѣлѣ (ѣмѣларѣе дрѣанѣтѣ) алѣлѣе мѣрѣѣ де ла рѣлѣсѣрѣтѣлѣ сѣнѣрѣ анѣсѣлѣ (ѣмѣларѣе вѣдѣрѣкѣтѣ). Сѣнтѣ ми ѣнѣле дѣн кометѣ карѣе не се 'нтѣорѣкѣ нѣчѣ о датѣ ла соарѣе, дѣнѣрѣтѣндѣ-се в лѣнѣѣ стѣрѣмѣе (вѣнѣрѣbolѣчѣе шѣ парѣbolѣчѣе) нѣнѣрѣкѣрѣмѣлѣ де ла соарѣе нѣнѣ вѣчѣѣлѣ вѣчѣлѣрѣѣ! — Ачѣестѣ кометѣ се прѣѣмѣлѣлѣ невѣчѣетѣтѣ в вѣнѣфѣнтѣлѣлѣ sѣnѣѣѣlѣ голѣ алѣ ѣнѣверѣсѣлѣлѣ, вѣzѣтѣндѣ дѣсѣпѣтѣле sѣstѣmѣe солѣларѣе алѣ fѣrѣmѣnѣntѣlѣlѣ!

Лекторъле! Че idee de mърpime te пъръnde акъмъ! Че idee de infinitъ, къ тоатъ маестатеа са, се deskide акъмъ inainteа imаgинаciunei tale snepiate, nepdste inainteа ачестеi мърpимi! Те vezi mikъ, nimikъ in ачестъ zniversъ! — Dаръ нъ emti тъ fixлъ ачелъia каре къ мiна са А-totъ-пъртерникъ пiмъвъ ачесте лецiоane de stеле, de sori, de комете ши de лъмi intpeцi in снацилъ infinitъi? Нъ emti тъ партеа чеа маi сълmъ in ачестъ лъме nemърpitoape? Нъ emti тъ skн-

teea чеа маi пъръ че а emtiъ din лъmina креатpикъ? Нъ порцi тъ in сiнълъ тълъ, in ачестъ mikъ сiнъ, *ideea creatopsъi, ideea absoltsъi infinitъ*, ne лiнъ каре кiаръ totъ firmamentълъ, кiаръ totъ zniversълъ, este zn nimikъ? — Нъ се inалдъ i-nima та ла vedepea тъспоръ ачесторъ miracole? — O kitъ d'infinitъ, de сълmъ ши de relцiosъ este keаръ ачестъ парте а стъdиъi Natppei!

(Ba зpма)

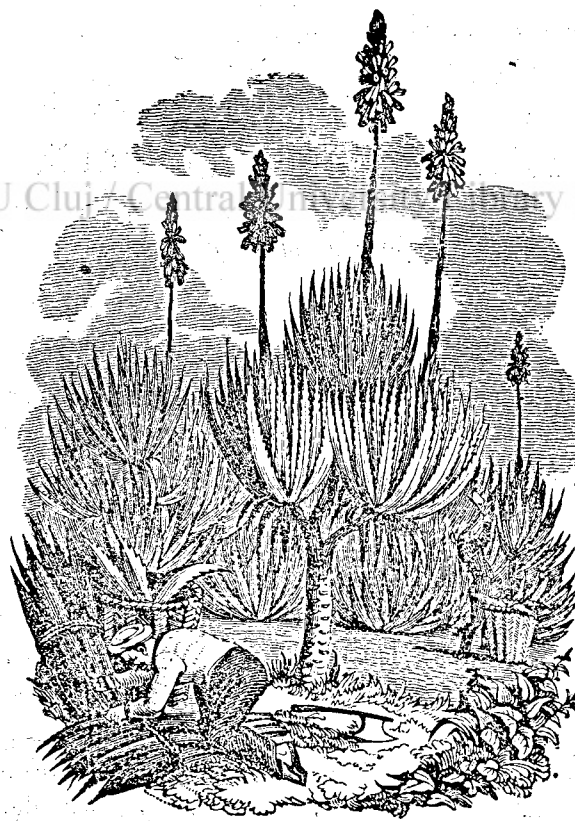
Agave ши Aloë.

II.

Aloës (Aloë perfoliata) este sopra Agavei ши de mълte opi аъ грешitъ in-тpe amiндoъ. Dаръ пa-тpia ачесторъ доъ plante sиnъ foarte дiферiте; ne kиndъ Agava кpемте in Америка meridionalъ, а-деврpата Aloë кpемте in Indica orientalъ ши Aspi-ка; маi къ seamъ este ves-titъ ачееа че кpемте ne in сълa Socotara de ачееа este ши нъmipeа ei Aloë Succotrina.

Kарактерiле botanice ale ачестеi plante sиnъ: корола ei ape o гъръ stиnd pентъ in сълъ, staminile sиnъ лiните ne фъndъ flo-piei; flopiе stаъ ne знъ niчорашъ (peduncul) mikъ ши kиndъ in flopesкъ. s'иn-пiкъ in жoсъ. Flopiе

adeврpатеi Aloë, sиnъ рошii. Dаръ карактерълъ чeлъ маi impортantъ алъ ачестеi plante каре ii а datъ ши penstацинеа vestitъ ei, este къ апъ-stиndъ саъ фepиndъ foile ачестеi plante, дъ о матерiе ка ръшина нъmitъ Aloë каре este зна

Aloe (succotrina.)

din remediiе челе маi прецiоase, къ каре про-vediнdа а in zestpаtъ пер-нълъ veгеталъ pentpъ fo-лoсълъ omъiъ.

Sиnъ in комерцъ mълte snege de Aloë адекъ A-loë Hepatica (este inтpe-въиngаtъ in Англия); Aloë lucida (este inтpeвъиngаtъ in Германia) даръ чеа маi вънъ snecie este A-loë Succotrina каре este transnepintъ ши рошъ оа-кешъ, авiндъ о одоape плъкътъ de balsamъ.

Чeлъ d'иnтiiъ карактеръ medicalъ алъ Aloei este форма са пърrативъ (de къръгение); este знъ пър-rативъ din челе маi дра-стиче (енергиче) ши таpe, inстъ prodъче о аппiндеpe in корпъ, маi къ seamъ

in intestine (таге), de ачееа тpeвъе о таpе въгape de seamъ ла dapeа ачестъi pemedъ eroикъ ши тpeвъе inтpeвъиngаtе нъmai ла indivizi каре аъ «о въртъ лeпешъ», паркъ тоатъ партеа de жоc а корпъi лоръ fiиндъ парализатъ прекъмъ iлъ

vedemă la oameni care prătimoskă de trîni, să
 la oameni foarte grași flegmativi, atînci niște
 kătime de Aloë date în xănrî (fiindă kă este
 foarte amară) prodăce efekte mari. Bestite
 xănrile și Morison kăre aș fostă și sintă o
 mare kărbănie, nă nămai pentră stomacile oa-
 meniloră, ci și pentră năncăle loră; ačeste
 xănrî, zicemă, sintă datoare pentră efektulă
 loră, ačestei plante Aloë kăre intră în kompo-
 ziția xănriloră. În țenepe era Aloë, kă
 să zicemă așă marele kălă de bătăle în mî-
 năle șarlataniloră în medivînă. Ței de peste
 Dănră kăre șmălă kă kăti de doktorie ne sui-
 năre știrindă: «kalosă iatposă» fakă «minăne»
 kă sakisă-săvără (Aloë) kăci sakisă-săvără are
 și o altă kăalitate kărioasă: adekă kindă o fată
 a făkă v'r'o gremălă și gremăla înčene a fi
 prea vizibile, prea țenșă kăară șșăș Malak-
 kovă (kăre pară este inventată pentră dărdăste
 înimălrî șrite), la ačestă kășă zicemă, bșna

Aloë șterpe kărindă toate efektele gremălei ti-
 nepelei și «boala kă okii» inkide okii pentră
 toșă-d'ăzna. Intr'adevără, asta este o kăimă și
 nedensită în țtrăle țivilizate kă kăci-ba ani de
 inkisoare, dăpă kindă o țințră vărșă lakrișe
 părindă kă s'o skane de pșșine și amantă și
 vărșă o ploăe de așă, șnă «kalosă iatposă»
 așă poate șă pesiste; de și prodăce kă șș-
 krapea și nemoră, nămai moarte șnef ființe
 oamenești vie dăpă kăară și pșșădărea și
 pșșina Maței, kăre este espășă la o Emorație
 de moarte apoi și la anpindărea ațoră organe
 seksuale kăre kăznenăte o asemenea persoănă
 nenoroiță mai pentră toată viața și îi dă
 dpență șnă momentă de plăčere, o lănră esis-
 tință plină de dăpere.

Eatș țe este ačestă Aloë, a kărșia fișă
 se arată arățpată intr'ășă modă așă de nevi-
 novată.

Istoria invenției loră.

BCU Cluj Central University Library Cluj

Mikroskops și teleskops.

II.

În descrierea organelor vedelei amă p-
 masă la nănkăle țelă mai de kănetenie în one-
 rația vedelei; asta este invălmășă țelă mai
 interioră, kăre kăntămente în năntă glăvă
 okiă și; asta este membrana nășită Retina. Pe
 ačestă membră se desinț (jăgrăveskă) ima-
 ținile țătroră obiekteloră, kăre le vedemă kă
 okii noștrii, întokmai kă în mașina (kamera
 obșkă) dăpărolină și, așă se jāgrăvenăte
 pe membrana retinei, toată lămea kă toate obi-
 ektele ei vizibile pentră okii noștrii. Dăpă.
 lakră kărioșă, esnerința a arățată kă imăținile
 obiekteloră țe se află în retina noastră, nă
 nămai kă sintă mășă mai niț de kăle obiektele
 țe le kăpășănde în lămea reală, apoi sintă
 și pșșăpnate; adekă ačea țe este ne din afară
 în șosă, este în okiă noștră, șșă; și ačea
 țe este afară șosă, este șșă în okii noștrii;
 kămă dăpă sintemă în slăpe șă vedemă lămea

dpență ne kindă ea este pșșăpnată în noi?
 Ačestă s'o utimă; ačestă a pșșas plină akămă
 o problemă.

Dăne ačesto noțiană pșșăliminare desne
 țătră okiloră noștrii, nătemă șă vorbimă țeva
 și desne mikroskonă.

Mikroskonă este o adățire pșșăoasă,
 kă kăre amă înăvșăită organelă năștră la vedelei
 noastre; întokmai kă lentikăla (kristaline) lă-
 krapeașă așă și okiărlă și mikroskonă și, adekă
 ea pșșărințe pazele lăminei ast-felă kă prodăce
 o imățină vizibilă de obiekte așă de niț de
 kăre okiă noștră golă și ne armată nămai
 poate șă prodăkă niț o imățină. Ast-felă,
 a deskonăpă mikroskonă pentră noi o lăme nășă,
 imenșă kă nenămerate obiekte admirabile, kăre
 ară pșșăinea akășă și nekănoskăte pentră noi
 țătră mikroskonă.

Eatș o șă dămă desne ačestă kăte-ba

esemplu. Mălăi dintre noi aș prinsă negreșită și flăcări și lași dinși în mina lor; făr microskop, arinile flăcării sînt pare d'a fi akoperiți kă simplu o pâlberu; dar șab mikroskop, acaestă pâlberu devine parț o pîdșre kă arșari, saș sî zikă mai bine, parț plazma-țiază znei pașre akoperiți kă pene; fie-kare paș avîndă ză trșnkiklęđ și barș întokmai ka penile gînelor; ba inkă acaeste pene arșă felșrimî de kolori, zna mai frșmoaș de kîț alta și sî vîdă kă sîntă goale n'zșntș; acaeste pene se află așezate zna peste alta ka olanelu pe akoperișă znei kase și Lichtenberg a kal-kșlat kă pe și sșaiđ de și zol pșpat se află aproape d'ză milioă (931,808) d'asemenea pene miči!

Mășka din kasă ni se arată ka ză animală destă de miș; dar șab mikroskop, des-koperimă la dînsa o mășime de čirkșstanđe. zna mai admirabilă de kîț alta (vezî Isisă 1856, No. 4); între ațele, deskoperim kă acaest ani-mală are mi de okî întokmai ka flășrile, are niș la *trei-zeci și doz de mi de okî!*

Mikroskopă ne arată kile de șșperioare sîntă lșkrșrile Natșrei așșra lșkrșrilor ș oameneșă, kîț de fine și de artistice sî fie. Așa s. e. ni se arată șab mikroskopă akă lș anglezekă čelă mai fiň. ka o lșkrare groaș și ordinară, vîrșă ei kare iňțșreinte ori-čel lșkră. șab mikroskopă sî perde, parț nă esistă, kăči sșaiđă vîrșă devine mare și lată; dar țeișă ză kșită anglezekă din čea mai fiň șneș. kare la okî roî ni se arată ka o linie dreantă, șab mikroskopă s'arată ka ză feștreș kă dîngi.

Sî lșmă în miň o vkată de nișe stri-kaș akoperiți kă o șpată verde (măčaiđ); ob-șerșindă acaestă verdeađ șab mikroskopă ni se arată ka o pîdșre iňțrearș indesată kă arșori!

Dar toate acaeste mirășle nă sîntă nimikă ne aîarș mirășlele nekredibile. kare mikroskopolă ni le arată în lșmea animală. Aiči avem în paňșă d'intiă *Infșzoriu* kă nenșme-roașele lor ș forme. Avem s. e. *Diatomee*, animale ațit de miči în kîț. nșmai kîndă sîntă adăuate în nșțră ka d'ză milioă, poate sî le vază čine-va. Totă korșă lor konsistă nșmai iňțșnă iňvelimă. transperimă și sșșipe. znișă kă čeva măși și seamăș ori kă niște korșă miči, ori kă niște vatoane miči saș kă o șkară. saș kă o șit, saș k'ză pîndă de fran-zele iňșurate zna aîarș alta. Imășurea lor este čeva fășoasă și sî șșmeaș iňțșnă modă estșardinară; adikă ori kă nșșă kșente afarș din korșă nșmei saș, întokmai ka mășșă če ease ne paňșra ză arșor; ori kă nșma sî iňparte în doz saș mai mășle vkată și din

fie-kare vkată sî fače ză nș. Bestișă pa-țșralișă Ehrenberg a deskoperiți kă totă ora-șă Berlin este kădită ne șpată d'aceste iň-șzori, dintre kare ațele din șpată șșperioare sîntă iňkă vî; prin șșmare nștemă sî zičemă kă kapitala Prșșiei este kădită ne fiňge vî. Kite odată iňșzoriu iňčenă sî mișče și a-țșnă kasele d'asșra, sî zmintekă. Keaș la Mășă čelă noă, a kostată mășă repařișniu în ani dșne șșmă. Berlină este dar ză orașă progresivă nă nșmai în pșvinđa oamenoșă, či și a kaseș d'akolo; akolo totă se mișkă! Dar nă nșmai orașă Berlină, či și o măș-ime de măși čigantiă sîntă kășă d'asemenea animale mikroskopice, kare dșne moașta lor, aș lșsată đestele (navezele) lor ka ză čeva statorniă și acaeste șpată de pșșșide d'ani-male, grșmădînd-se zna peste alta, aș prodșșă đșri marș și măși iňađi. Dar kite nenș-meroașe individe d'aceste fiňge aș trevșită niș la formașnea acaestor șpată, arată obșer-vașnea kășă: kă penș a forma ză volămă d'ză đolă kășă, a trevșită paș-zeci milioane d'aceste fiňge! Aiči toată imařiășnea no-ștră pșșine iňkșemeniș, nenșindă a se șka la kopriđerea ză nșțră ațit de kovșitșor, znei asemenea iňfinităđi!

Sîntă zșele dintre acaeste animale mikroskopicu nșmite *Protus*. kare aș kșalitatea kșri-oaș kă poate sî șșimbe în ori-čel miňă forma lor în kîț sî pare kă sîntă kă totă ațe ani-male. Așa dar, acaeste iňșzori netrekă toată vieađa lor parț iňțșnă bală maskată, toată vieađa lor este o maskă (ka și la ză oameni!)

Bestișă profesoră Ehrenberg, tatăș iňti- iňđei iňșzorișor, a arșată iňțș ză ză țșră iňțșnă pașară de aș kă aș če o bemă este plîș de animale iňșzoricu vî. Tșră vț-zîndă acaesta, zičea profesoră *«Domșle, m'ai kășă nenoroișă, kăči relișia mea nă mă iartă a miňka lșkră vî, kșmă dar o sî beađ d'akșmă iňainte ză pașară de aș?»* Așnă, șșpe a konsola ne șșmană țșră, profesoră a țșnată în pașară čeva pomă și iňdată toate iňșzoriu aș kășă parț moaște ne řndăș pașară. Tșră a iňvială și a řlată în mi-ňșă acaesta kă relișnea lă nș'i iartă niči a bea aș kă pomă!

Nă toate apele sîntă plîne d'iňșzori; apele kșrștoare kopriđă pșđiň iňșzoricu pe kîndă în apele ștăte, mai kă seamă akoperite k'o șpată verde, akolo iňșzoriu se află în mare a-bondîngă.

Dar n'avemă trevșîngă sî ne mășșimă kă admirășnea noaștră nșmai ne iňșzoriu ape, či și ori zăde vomă đerđa mikroskopă, ză

ne va arăta miraculă creațiunei. Să ne uităm la mikroskopul la o bătăie de brânză, o să vedem acolo mii de animale (mii să știe) partikulare. Căine mărunt o bătăie de brânză vece akoperit kă zăd felă de pârbera albă ka fâina (prekșmă să vede mai kă seamă la brânza de Elveția) poate să fie sigură kă a poplăit stomakul lui kă o kolonie întregă d'aceste ființe vii. O rădă din acesă snedă să știe într'zăd ală dokă mai pârberă kșpată mi mi nobilă, adekă în pîea omări; Mediciu mti akșmă foarte bine ka pîea omări este kazată print'zăd felă d'animala mikroskopice kape se așează sșb pelea omări lui fače akolo o mikș galerie (săd zăd rană) znde pșne oșle doră. Ačeastă prodăče akolo (prin mîkșrimea) o ipitagiune a pele, de kape se fače bșkăzče kșnoskete la pîe.

Sintă zăi oamenī mi keară dăme če aș ne obrază, mai kă seamă ne frănte mi ne nasă, ka niște pșukle miči, kape poate čine-ba să le stoarkă; ačeste pșukle negre kape defirșează de mlate ori obrazele frămoase, nș sintă ală nimikă de kîț zăd felă de molie partikulare mikroskopice, kape s'a așezată ne pđtăčinele peritoră foarte miči kă kape este akoperită obrazulă oameneskă.

În žurnalul nostru din anul 1856, (No 14) amă vorbită desupe «mîkșarea sințerată» adekă desupe fenomenulă kșriosă kă kile odată m-tăliga mi ală asemenea mîkșră stîndă în d-lană, să fakă pomī ka sințere mi suerie mtiă ne omări de pîndă, kape pșinente asemenea lăkră ka o lăkrare diabolikă. În anulă 1848, s'a întîmplată o asemenea întîmplare mi la Berlină, dăpă akolo era Ehrenberg de fapt mi a arătată kă ačestă fenomenă este kazată print'zăd animală mikroskopikă kape are treșingă de 884 bilioane individe ka să zămle șuagări zăi poličiă în natră! Fic-kape d'aceste animala miči aș zăd votă mi o gșră mi o postă foarte bșnt; kindă asemenea animala să arădă într'o mîkșare, ea devine pomie mi pară pșintă de zăne; dăpă ka să așb čive ba o idee de imăgîperea ačestoră animala, e destă kă să zăčetă kă de la Moimă Adamă niș akșmă n'a esistată inkă zăd bilionă de oamenī, mi zăd omă pșmerișă kă izdeală zioa mi noantea fșră pș-păksă la parale, ară avea treșingă de 150 de anī ka să pșmere zăd bilionă de parale. Apoi niște animala kape s'arădă kile odată neste noante într'o bșkată akoperișă neste mai mlate dolări kă o străț pomie, kîț treșe să fie prodăktivitătea (măd'perea) doră kă, kindă într'o noante prodăktă aila individe de kape 884 bilioane oșkăp nșmai zăd sințră dolă natră! — Gîndente-to čeva lektorale!

Amă zăd la zăd ală dokă kă tivnișră nș e ală nimikă de kîț pavesiale săd destăle zăora animala mikroskopice Polythalamie. Sintă insăle imense în mare prodăse d'aceste Polythalamie. Kindă ba čine-ba să vază o asemenea destă, să rază kă nepia de dingi o bșkată de tivnișră sșb apă. Să știele ačestă prav pasă de mlate ori kă apă limpede, să știe remțimăz sșb mikroskopă mi o să vază destăle Polythalameloi.

Dăpă mi aerălă nostru e pșină kă animala mikroskopice kape le imșirămă totă mere. Eată zăd esurimentă pșkădă în pșivnă ačestei. Băra kindă n'a ploată mtiă, să ia čine-ba ka zăd grănte de mșuki de la akoperișă zăi kase s'a moaie bine mi s'o lase awa kile-ba mîkște, atșnči o să vază kă grăntele de mșuki pară s'a zăfăată; pșind'o akșmă sșb mikroskopă o să vază kă este akolo zăd animală viă kape inčene să se mișče mi să bea ana în kape s'a moiată bșkata de mșuki, o să mi kșnoskă la ačestă animală o gșră, zăd stomaxă, zăd pîndă de dingi în gșră mi keară oki străkăgî! — Totă ačestă animală are mșrimea zăi pșukă asșura zăi i!

Nepemită kă dăkă aerălă e prea pșină kă asemenea mșăfiri, kă să străkă mi să fače vltă-mșoră nentă oamenī mi animala, insă Mediciu n'a năitătă în čerčetăpșio ei asșura epidemioră într'ală ka să noată konsată parțea efikăč, kape aș asemenea animala în euiprea epidemioră.

Akșmă să sopșimă la sfirșită čeva mi desupe istopiea mikroskopări. Invenționea mikroskopări s'a șpată în sekolă ală 17-lea. Olanda mi Italia se zănt nentă gșopiea ačestei invențion. Zăi zăd kă Zacharias Janus în Middelburg, ală zăd kă Cornelius Drebbel la Alkmaer mi iară ală zăd kă italiănișă Fontana a fostă nșkovișoră mikroskopări. Dăpă adekăpata reformă ală mikroskopări a fșkătă Fraunhofer la Monax în anulă 1856; eăd a fșkătă kă vedemă în mikroskopă obiektele kă kolorea doră natră dăpă nș imșrăstă kă mai nainte kape a prodăktă konsăzișni marī. Dăp mi akșmă, čine-ba să esamineaze obiektele natrăi prin mikroskopă, trekșe să stădieze mai nainte modă kșmă treșe să întrebăzčeze čine-ba mikroskopă; întokmă kindă eramă kopī învădamă a vedea kă oki roī, awa mi fiindă marī treșe să învăzămă a vedea prin mikroskopă. Almintrelea o să vedemă în mikroskopă nș lăkrări če esistă în zăme, či prodăktăzăite imăginațiunei noastre.